

М. О. Солдак

*кандидат економічних наук,
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Донецьк*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ МІСТА

Соціально-економічний розвиток регіонів країни визначається багато в чому станом промислових міст, які є центрами науково-технічного прогресу і позитивних змін в економіці. В Україні до великих промислових центрів належать: Запоріжжя, Дніпропетровськ, Донецьк, Луганськ, Харків. Ці міста знаходяться у східному регіоні та мають чітко визначену промислову спеціалізацію, яка визначається історичними передумовами. У містах, де сконцентровано чималий промисловий потенціал, є багато проблем, що вимагають невідкладного рішення. Цим обумовлена необхідність стратегічного планування розвитку індустріального міста, у якому значну увагу має бути приділено визначенню пріоритетних напрямів розвитку промисловості.

Загалом проблематикою соціально-економічного розвитку міст в Україні опікується широке коло дослідників. Різні аспекти розвитку територіальних утворень розглядаються в роботах М. Г. Чумаченка, О. І. Амоші, В. І. Ляшенка [1], С. В. Богачова, М. В. Мельникової [2], Ю. В. Макогона [3], Т. В. Дробишевської [4], Ю. А. Петренко [5], О. І. Благодарного [6], Н. В. Рудавкі [7], О. І. Карого, Н. Ю. Глинського [8]. На практиці влада міст працює в умовах дії величезної кількості факторів, як зовнішніх по відношенню до міста (політичних, економічних і соціальних), так і внутрішніх (що визначаються індивідуальними життєвими стратегіями людей, що його населяють). Збройне протистояння на території міст сходу обумовлює погіршення економічних показників їх розвитку, що потребує особливих заходів з організації відновлення промислових об'єктів, об'єктів соціальної та транспортної інфраструктури. Тому метою статті є визначення пріоритетних напрямів стратегічного планування розвитку промисловості міста у сучасних умовах.

Стратегічне планування є необхідним елементом управління як реакція на зростаючу швидкість змін, що відбуваються в економіці і суспільстві, посилення конкуренції у всіх сферах. За допомогою традиційного планування складно впоратися з викликами сучасності. Пошук нової якості і змісту у плануванні соціально-економічного розвитку міст спричинив появу нових форм і методів цієї діяльності. Територіальне стратегічне планування є самостійним визначенням місцевою спільнотою цілей і основних напрямків сталого соціально-економічного розвитку в конкурентному середовищі. За змістом стратегічне планування – це, перш за все, вибір цілей і орієнтирів, виявлення бачення бажа-

ного майбутнього міста, визначення стратегії та напрямів розвитку, що забезпечують конкурентоспроможність міста в цілому як місця для життя, господарської діяльності та тимчасового перебування, а також конкурентоспроможність окремих галузей міської економіки та соціальної сфери. Специфіка територіального планування як процесу зумовлена тим, що однією з його головних завдань є зниження невизначеності майбутнього. А це досягається, зокрема, шляхом позначення, обговорення, прояснення, узгодження дій зацікавлених учасників міського розвитку.

Спеціалізація економіки, яка історично складалася, конкурентні позиції в машинобудуванні та металообробці, високий науково-технічний потенціал є передумовами для розвитку промислових міст східного регіону як потужних промислових центрів. Для органів влади таких міст важливо мати стратегію розвитку промисловості, визначену поведінку суб'єктів управління на основі моніторингу та аналізу тенденцій розвитку. Стратегія виходить з того, що реалізація промислової політики потребує врахування таких макротенденцій, як світові тенденції розвитку промисловості, процес інтеграції України у ЄС. Основною метою промислової стратегії міста є створення умов для організації та розвитку конкурентоспроможних і ефективних виробництв. Формування конкурентоспроможного виробництва висуває вимоги до процесів модернізації виробництва, впровадження інновацій, стандартизації та якості продукції, кваліфікації фахівців і менеджерів, професійно-кваліфікаційного складу робочих кадрів, якості праці, умов підтримки платоспроможного попиту на промислову продукцію, які можуть бути забезпечені за рахунок підвищення рівня оплати праці, фінансового оздоровлення організацій, створення певного іміджу вітчизняного виробництва, сприяння просуванню його продукції. Дані вимоги є підставою для формування положень промислової стратегії та вироблення дій з реалізації заходів підтримки промисловості міста.

Важливою складовою частиною промислової стратегії будь-якого індустріального міста є інноваційна політика, що визначає цілі та заходи з підтримки пріоритетних інноваційних програм і проєктів. На передньому плані постають проблеми підвищення ефективності використання наукових розробок і впровадження результатів фундаментальних і прикладних досліджень у виробництво. Отже, інноваційна політика міста має бути спрямована на вирішення конкретних задач з:

доведення в найкоротші терміни продукції, які виробляються підприємствами міста до конкурентоспроможного рівня;

пошуку та організації виробництв для випуску нових видів продукції, що отримано з використанням більшої частки виробничого потенціалу міста.

Інноваційна політика і науково-технічна діяльність покликані забезпечити збільшення валового внутрішнього продукту за рахунок освоєння виробництва принципово нових видів продукції та технологій, а також розширення на цій основі ринків збуту товарів. Особливе значення мають екологічні пріоритети інноваційної діяльності. Використання сучасних технологій впливає на покращення стану навколишнього середовища.

Політична і економічна ситуація, що склалася останнім часом на сході України не залишає сумніву про неможливість визначення універсальних напрямів стратегічного планування розвитку промисловості для всіх індустріальних міст сходу. Бойові дії та їх наслідки значно ускладнили або зовсім поставили під загрозу тренд промислового розвитку багатьох міст Донецької та Луганської областей. Відповідно, необхідною є розробка напрямів з відновлення інфраструктури та відбудови виробничої сфери та формування стратегій з їх урахуванням.

В умовах збереження тренду промислового розвитку, що існував, напрямами стратегічного планування розвитку промисловості міста мають бути такі.

Підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції:

сприяння модернізації промислових виробництв шляхом забезпечення інформування підприємців району про новітні прогресивні технології та обладнання;

стимулювання підвищення ефективності використання основних фондів та земельних ресурсів;

сприяння створенню інноваційного сектора в промисловості на основі інтеграції організацій науки і промисловості та підприємств малого бізнесу; формування та реалізація комплексних заходів з підвищення якості продукції підприємств;

розвиток систем забезпечення якості та сертифікації продукції.

Залучення інвестицій в економіку міста:

створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення інвестиційної привабливості підприємств та сприяння у пошуку потенційних інвесторів;

фіксація пріоритетів інвестиційної політики міста, тобто такі пріоритети мають бути не тільки визначеними, але й зафіксованими у документах з міського розвитку і бути легітимними для інвесторів. Для промислових міст визначення пріоритетних напрямів інвестиційної політики має здійснюватися на основі оцінки стану і конкурентоспроможності галузей промисловості міста і аналізу їх динаміки; оцінки науково-технічного потенціалу міста як основи розвитку різних галузей промисло-

вого виробництва; вибору пріоритетних напрямів розвитку промисловості; аналізу відповідності пріоритетних напрямів розвитку промисловості стратегії соціально-економічного розвитку міста та трендам розвитку національної і глобальної економіки;

сприяння створенню підприємств з іноземними інвестиціями;

стимулювання виробництва імпортозамінної та експортоорієнтованої наукоємної високотехнологічної продукції;

впровадження інноваційних наукоємних технологій;

впровадження технологій, що знижують вплив промислових підприємств на забруднення атмосфери, підземних і поверхневих вод, ґрунтів, надр, озонового шару.

Реалізація кадрової політики:

створення умов для розвитку ринку праці, заповнення дефіциту висококваліфікованих кадрів промислових підприємств;

формування та реалізація комплексних заходів з підготовки, перепідготовки та закріпленню кадрів на підприємствах;

сприяння розробці та реалізації проектів в рамках розбудови системи «освіта впродовж життя»: виявлення освітніх потреб населення і міського господарства, вивчення учбово-матеріальної бази, проведення моніторингу розвитку освітнього простору території, перенавчання шахтарів, сприяння їм в створенні робочих місць в сфері малого бізнесу;

узгодженість позицій роботодавців, професійних навчальних закладів та служб профорієнтації та адаптації.

Просування продукції промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринках:

розвиток міжрегіональних і міжнародних зв'язків;

сприяння розвитку експорту та промислової кооперації;

сприяння розвитку виставкової діяльності, ринкової інфраструктури та торгівельної мережі підприємств;

стимулювання виробництва комплектуючих виробів і розвиток кооперації на підприємствах малого та середнього бізнесу.

Розвиток пріоритетних напрямів промислової діяльності:

формування та реалізація програм або комплексних заходів з розвитку галузей, які забезпечують виробництво конкурентоспроможної імпортозамінної продукції;

формування умов для розвитку та створення нових виробництв, нових малих промислових підприємств, що використовують унікальні наукоємні виробництва, сучасні технології;

стимулювання розвитку виробництв, що використовують місцеві сировинні ресурси, технології з переробки відходів виробництва, очищенні стічних вод та шкідливих викидів в атмосферу.

Розвиток взаємовигідного соціально-економічного партнерства:

розвиток взаємовідносин з промисловими підприємствами, об'єднаннями промисловців, громадськості та профспілками для успішної реалізації промислової політики;

формування в суспільстві і трудових колективах внутрішньої згоди з приводу цілей розвитку і способів їх досягнення, які забезпечують поступове зростання економіки і промисловості через модель розширеного відтворення на основі переходу до інноваційно-інвестиційного шляху розвитку та підвищення ефективності.

Реалізації завдань з наведених напрямів будуть сприяти виконання таких заходів:

надання організаційної, інформаційної та методологічної підтримки зі створення та розвитку інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів;

створення інфраструктури просування на ринок науково-технічних розробок і наукоємної продукції;

створення інфраструктури надання послуг у сфері використання результатів інноваційної діяльності, охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності;

організація конкурсного відбору інноваційних проектів відповідно до пріоритетів науково-технічного, економічного і соціального розвитку промислового міста;

участь у розробці програм реформування промислових підприємств міста;

формування міської політики управління об'єктами *brownfields*¹: визначення умов і характеру перетворення таких територій, особливостей нового використання з урахуванням їх гідрогеологічного, гідрогеохімічного стану, можливостей інженерної інфраструктури; створення реєстру територій промислової забудови, придатних для реконструкції та будівництва нових об'єктів; забезпечення доступу до цієї інформації для потенційних інвесторів;

стимулювання розвитку діючих та створення в місті нових виробництв на основі рециклінгу відходів промислового виробництва та продукції, яка втратила свої споживчі властивості в результаті життєдіяльності міста та його населення;

підвищення ефективності промислового виробництва за рахунок розвитку виробничої інфраструктури;

¹ *Brownfields* – ділянки землі, що втратили первісну цінність в результаті господарської діяльності людини, покинуті та недовантажені об'єкти нерухомості, подальше використання яких ускладнено з причини екологічного забруднення (докладніше у статті: Солдак М.А. Заброшенні території («brownfields») в городской структуре: проблемы управления и направления эффективного использования» / М.А. Солдак // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2012. – №11 (182). – Ч. 1. – С. 456-462.

проведення семінарів, конференцій з впровадження ефективних систем управління охороною праці та промисловою безпекою, технологій з енерго- і ресурсозбереження та зниження викидів в атмосферу парникових газів відповідно до Киотського протоколу; з розвитку прямих контактів і співробітництва промислових підприємств з потенційними інвесторами та кредитно-фінансовими установами; за формами спільної діяльності навчальних закладів та промислових підприємств у питаннях підготовки кадрів, відкриттю нових спеціальностей, необхідних промисловим підприємствам, у тому числі з урахуванням їх роботи в умовах інтеграції з ЄС; з проблем якості продукції та конкурентоспроможності підприємств; з питань розвитку соціально-економічного партнерства, умов праці на промислових підприємствах міста;

організація і проведення навчальних семінарів для спеціалістів підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю;

організація постійно діючої виставки продукції, що випускається підприємствами промислового міста.

Реалізація промислової стратегії надасть можливість на основі поглиблення інтеграції господарських зв'язків підприємств та підвищення рівня менеджменту забезпечити освоєння нових видів продукції та стабілізувати виробництво, завантажити у повному обсязі виробничі потужності і проводити технічне переозброєння.

Загострення бойових дій на територіях Донецької та Луганської областей, де зосереджена значна частка підприємств промисловості України, спричинило значне скорочення обсягів виробництва її продукції. За січень-липень 2014 р. індекс промислової продукції Донецької області порівняно з січнем-липнем попереднього року склав 85,3%, за липень порівняно з липнем 2013 р. – 71,5%, порівняно з попереднім місяцем, тобто червнем 2014 року – 89,3%. [9]. Подальший розвиток промисловості міст Донецької та Луганської області ускладнюється такими проблемами:

1. Знищення та знос промислового обладнання. Станом на кінець серпня в Луганській області зазнали порушень три десятка великих промислових підприємств: зруйновано будівлі виробничих цехів, офісних приміщень, пошкоджено або знищено обладнання. Орієнтовна сума, яка буде потрібна на їх відновлення, за попередніми підсумками, становить 400 млн грн і 170 млн дол. [10].

2. Нестача сировини. Наприклад, зупинка у серпні Авдіївського коксохімічного заводу – найбільшого в Європі, який виробляє третину всього українського коксу, практично паралізувала металургійну галузь. Підприємство забезпечує цілий ряд металургійних заводів необхідною сировиною тому було призупинено виробництво на залежних від нього підприємствах, зокрема Донецькому металургійному заводі, Єнакіївському металургійному заводі.

3. Масштабні руйнування об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури, що утрудняє постачу сировини, а також взаємодію підприємств між собою. В результаті бойових дій через руйнування інфраструктури (мостів, шляхопроводів, шляхів, контактної мережі та іншого) немає можливості відправляти вантажні вагони більш ніж з п'ятдесяти основних вантажних станцій Донецької залізниці.

4. Низька інвестиційна активність підприємств, згортання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період, відтік капіталу з України через політичну нестабільність. В результаті у січні-червні 2014 р. підприємствами та організаціями Донецької області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 7095,1 млн грн капітальних інвестицій, що становить 66,8% до обсягу капітальних інвестицій за січень-червень 2013 р. [11].

5. Скорочення населення через міграційний рух. Тільки за офіційною статистикою міграційне скорочення населення Донецької області у січні-червні 2014 р. склало 1338 осіб, у той час, за відповідний період 2013 р. область залишило 313 осіб, 2012 р. спостерігався міграційний приріст у кількості 1837 осіб, 2011 р. – 186 осіб, 2010 р. – 548 осіб [12; 13; 14; 15; 16]. Можна припустити, що тенденція відтоку населення з Донецької області буде продовжуватися. І для цього є підстави. Заробітна плата найманих працівників Донецької області за липень 2014 р. склала 76,4% до липня 2013 р., у тому числі у промисловості відбулося її падіння до 82,9%, будівництві – 62,6%, професійній, науково-технічній діяльності – 39,1% відповідно [17]. Отже, під загрозою є виробничий потенціал регіону, кваліфікований персонал та наукові кадри. Потребує відновлення наукова інфраструктура в Донецькому регіоні. Пошкоджено приміщення Інституту прикладної математики і механіки, Донецького фізико-технічного інституту ім. О.О. Галкіна, Українського державного науково-дослідного і проектно-конструкторського інституту гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи.

Для подолання наслідків бойових дій на території промислових міст в основу стратегії розвитку кожного промислового міста має бути положено програму відновлення міста. Як інструмент може бути використано програмно-проектний підхід. Він дозволяє поєднувати у єдиному документі можливості використання в інтересах розвитку планово-адміністративні і ринкові ініціативи, адміністративний ресурс та підприємливість, узгоджено задовольняти міські потреби шляхом інтеграції влади, науки, бізнесу та суспільної думки. Крім цього є можливість розподіляти фінансування програм та проектів між бюджетом міста, бізнесом та населенням, що не тільки значно скорочує видатки і підвищує ефект від реалізації бізнес-проектів, але і знижує тягар на регіональний і місцевий бюджети. Необхідним є налагодження партнерських відносин між місцевими органами влади та представниками

бізнесу. Невідкладною є робота зі створення реєстру об'єктів, які потребують відновлення або допомоги (установи освіти, медицини, спорту). У свою чергу, представники бізнесу мають створити реєстр заходів, які є можливими з їхнього боку для подолання наслідків ведення бойових дій у промислових містах Донбасу. Поєднання зусиль місцевих органів влади і бізнесу у відбудові міст надасть змогу швидкій мобілізації людських і матеріальних ресурсів, що буде сприяти прискоренню темпів відновлення економіки промислових міст.

Висновки.

Стратегічне планування є необхідним елементом управління як реакція на зростаючу швидкість змін, що відбуваються в економіці і суспільстві. В умовах збереження тренду промислового розвитку, що існував, напрями стратегічного планування розвитку промисловості міста стосуються підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції; залучення інвестицій в економіку міста; реалізації кадрової політики; розвитку пріоритетних напрямів промислової діяльності; просування продукції промисловості на внутрішньому та зовнішньому ринках; розвитку взаємовигідного соціально-економічного партнерства. Політична і економічна ситуація, що склалася останнім часом на сході України не залишає сумніву про неможливість визначення універсальних напрямів стратегічного планування розвитку промисловості для всіх індустріальних міст сходу. Бойові дії та їх наслідки значно ускладнили або зовсім поставили під загрозу тренд промислового розвитку багатьох міст Донецької та Луганської областей. Необхідним є розробка напрямів з відновлення інфраструктури та відбудови виробничої сфери та визначення стратегічних пріоритетів розвитку промисловості з їх урахуванням.

Література

1. Chumachenko M.G. Neoindustrial ways of national Ukrainian and Donbass regional economical development / M.G. Chumachenko, O.I. Amosha, V.I. Lyashenko // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 4(22). – С. 18-25.
2. Богачев С.В. Проблемы стратегического развития города: теория и практика: моногр. / С.В. Богачев, М.В. Мельникова, А.А. Лукьянченко // Ин-т экономико-правовых исследований НАН Украины. – Донецк: Вебер, 2009. – 270 с.
3. Макогон Ю.В. Тенденции социального развития старопромышленных регионов / Ю.В. Макогон // Економіка промисловості. – 2013. – №3. – С. 197-204.
4. Дробышевская Т.В. Стабилизационный сценарий для градообразующей промышленности Донецкой области / Т.В. Дробышевская // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 3. – С. 10-12.
5. Петренко Ю.А. Развитие промышленного города под влиянием местного налогообложения /

Ю.А. Петренко // Економіка промисловості. – 2012. – №3-№4. – С. – 43-64.

6. Благодарный А.И., Коршикова И.А., Плужникова Е.А. Различия в экономическом развитии городов Донецкой области / А.И. Благодарный, И.А. Коршикова, Е.А. Плужникова // Проблемы теории и практики городского управления (экономико-правовой аспект): материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. / [НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Ноулидж, 2013. – С. 50-53.

7. Рудавка Н. В. Формування стратегії структурних перетворень в економіці промислового міста: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 – «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. В. Рудавка. – Донецьк, 2012. – 19 с.

8. Карий О. І. Дослідження думки членів територіальної громади в процесі розробки стратегічного плану розвитку міста / О. І. Карий, Н. Ю. Глинський // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – С.55-62.

9. Прес-випуск «Промышленное производство в январе-июне 2014 года» // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

10. На восстановление промпредприятий Луганщины нужны миллиарды (список) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт газети «Зеркало недели». – Режим доступу: http://zn.ua/UKRAINE/navosstanovlenie-promyshlennosti-luganschiniy-nuzhno-400-mln-grn-i-170-mln-doll-153110_.html.

11. Експрес-випуск «Капітальні інвестиції в Донецькій області за січень-червень 2014 року» // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

12. Міграційний рух населення за січень-червень 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

13. Міграційний рух населення за січень-червень 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

14. Міграційний рух населення за січень-червень 2012 року [Електронний ресурс] // Офіцій-

ний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

15. Міграційний рух населення за січень-червень 2013 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

16. Міграційний рух населення за січень-червень 2014 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

17. Експрес-випуск «Заробітна плата найманих працівників Донецької області за липень 2014 року» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

Солдак М. О. Пріоритетні напрями стратегічного планування розвитку промисловості міста

Визначено пріоритетні напрями стратегічного планування розвитку промисловості міста. Обґрунтовано необхідність корегування стратегічних пріоритетів розвитку промисловості з урахуванням заходів з подолання наслідків проведення бойових дій на території індустриальних міст.

Ключові слова: місто, промисловість, стратегічне планування.

Солдак М. А. Приоритетные направления стратегического планирования развития промышленности города

Определены приоритетные направления стратегического планирования развития промышленности города. Обоснована необходимость корректировки стратегических приоритетов развития промышленности с учетом мер по преодолению последствий проведения боевых действий на территории индустриальных городов.

Ключевые слова: город, промышленность, стратегическое планирование.

Soldak M. O. Promising directions the strategic planning of city industrial development

Article deals with a definition of promising directions the strategic planning of city industrial development. The necessity of correcting the strategic priority industrial development with allowances made for negotiation effects of hostilities measure on industrial city territory is proved.

Keywords: city, industrial, strategic planning.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2014

Прийнято до друку 10.09.2014